

Kuvista, etiikasta ja vaikeuden sietämisestä

Nina Kokkinen & Riikka Niemelä

doi.org/10.23995/tht.114683

Tahiti – Taidehistoria tieteenä -lehden ensimmäinen numero julkaistiin kymmenen vuotta sitten, vuonna 2011. Verkossa avoimesti saatavilla olevaa jul-

kaisua voi jo hyvin luonnehtia arkistoksi, josta piirtyy esiin taidehistorian kotimaisella tutkimuskentällä vaihdelleet kiinnostuksen kohteet ja ajankohtaiset tutkimuskysymykset. Lehden sisältöihin on vuosien varrella panostanut moninainen joukko asiantuntijoita, kirjoittajia ja toimituskunnan jäseniä. Lehteä on kehitetty aktiivisesti ja vaiheittain – viimeksi vuodesta 2017 lähtien päätoimittaja Roni Grénin johdolla. Roni on ollut vielä mukana tämänkin numeron toimittamisessa. Haluamme lausua lämpimät kiitoksemme perimästämme lehdestä sekä *Tahitin* toimittamisen saloihin perehdyttämisestä!

Toista vuosikymmentään *Tahiti* aloittaa ajassa, jossa kuvien tekemisen, katsomisen ja esittämisen eettiset kysymykset herättävät yhä enemmän keskustelua. Vaikka kuvien eettisyyttä on tarkasteltu monenlaisilta suunnilta 1970-luvun

feministisistä katseen teorioista estetisoinnin ja arkistumisen ongelmiin, puhuttavat vastuullisuuden ja sensitiivisyyden kysymykset nykyisin entistä useammin. Millaisia arvoja tai maailmankuvia kuvat ehdottavat? Miten kuvia tulisi lukea, ja miten niistä voi kestävästi kirjoittaa? Valinnat puhuttavat yhtä lailla asetettaessa kuvia esille museoihin tai julkaistaessa niitä lehdissä.

Toimittaessamme tämän numeron kirjoituksia, ajauduimme toistuvasti keskusteluihin kuvien voimasta, niiden moniselitteisyydestä ja kuvista kirjoittamisen vaikeudesta. Samalla numeron artikkelien välille alkoi punoutua yhteyksiä ja merkityksellisiä lankoja, joita kirjoittajat eivät itse välttämättä olleet teksteihinsä sisällyttäneet. Artikkelien kokonaisuudessa ne tulivat kuitenkin näkyviksi ja houkuttelivat tarkentamaan katsetta kuvien poliittisuutta ja etiikkaa pohtivalla tavalla.

Teppo Jokinen syventyy artikkelissaan aiemmin vähän tutkitun Berndt Lindholmin (1841–1914) maisemataiteeseen ja selvittää sen taustoja. Vaik-

ka taidehistoriassa on puhuttanut paljon eritoten naistaiteilijoiden näkymättömyys ja näkyväksi tekeminen, riittää historiankirjoituksessa katvealueita muuallakin. Jokinen pohtii Lindholmin ”suomalaisten metsien” kansallista luonnetta: mikä teoksissa oikeastaan on ”suomalaista” ja miksi taiteilija on hyödyntänyt maisemataiteessaan ”suomalaisuuteen” liitettyä eksotiikkaa?

Anna Vepsän artikkeli tuo esille Kuopion koulukunnan uusekspressionistien 1980-luvulla maalaamien naiskuvien väkivaltaisuutta ja eroottisuutta. Vepsä etsii teosten suhdetta tuolloisiin käsityksiin naisesta, mutta osoittaa maalausten aiheiden ja esitystavan kytköksiä myös 1900-luvun alun ekspressionismiin. Rajujen naiskuvien provokatiivisuus ”pistää silmään”, kuten Vepsä luonnehtii. Artikkelin osoittaa samalla kuvien moniselitteisyyttä, niiden asettamista kantaottavuuden ja kuvaustavan eettisten haasteiden epäselville rajoille.

Silmään pistävät naiskuvat ja suomalaisiksi nimetyt metsät nostavat esiin myös kysymyksen katsojan roolista. Vaikka vastuu lepää kuvan tekijänkin harteilla, sen paino tuntuu myös toisaalla – vastaanottajassa. Mitä katsoja näkemälleen kuvalla tekee? Mitä ja miten tutkija siitä kirjoittaa? Millaiseen asiayhteyteen kuraattori teoksen asettaa?

Ari Tanhuanpään katsausartikkelissa käsitellään Auschwitz-Birkenaun keskitysleirillä salaa otettujen valokuvien jälkielämää Gerhard Richterin *Birkenau*-maalaussarjassa (2014) sekä Georges Didi-Hubermanin kuvia käsittelevän esseen julkaisua seuranneessa kriittisessä keskustelussa. Keskustelun ytimenä Tanhuanpään artikkelissa on filosofinen käsitys kuvasta ylipäätään.

Johanna Mikkola tarkastelee katsausartikkelissaan menehtyneiden, sairastuneiden ja toipilaina olevien lasten kuvia 1800- ja 1900-luvun vaihteen kontekstissa. Analyysin kohteena on Magnus Enckellin, Hanna Frosterus-Segerstrålen ja Helene Schjerfbeckin teoksia. Mikkola hahmottelee

myös sairauteen liittyviä yhteiskunnallisia kysymyksiä ja avaa esimerkiksi diakonissalaitoksen merkitystä vuosisadan vaihteessa.

Tunnettujen, kanonisoitujen teosten, kuten Schjerfbeckin *Toipilaan* (1888), edessä ei aina huomaa samalla katsovansa myös inhimillistä kärsimystä. Nähdäkseen on katsottava uudella tavalla, mielletävä kuva toisin. Vastaanottajan kysymyksillä ja katseella on väliä.

Eri tavoin jännitteiset ja latautuneet kuvat ovat tarkastelun kohteena kaikissa edellä mainituissa artikkeleissa. Jacques Rancière on luonnehtinut ”sietämättömiksi” (*intolerable*) kuvia, jotka herrättävät katsojassaan ahdistusta. Vaikka niiden tarkoitus olisi alkuaan hyvä, liian suorapuheinen tapa esittää todellisuutta tekee niistä sietämättömiä, vaikeita hyväksyä.¹ Suomessa kärsimyksen kuvaamisen eettisyydestä on käyty keskustelua muun muassa Meeri Koutaniemen valokuvien äärellä. Kenialaisten tyttöjen ympärileikkausta kuvaava valokuvasarja vuoroin tuomittiin, vuoroin palkittiin. Eräessä haastattelussaan Koutaniemi perusteli kuvia juuri tarpeella vaikuttaa. Ne olivat alku toiminnalle:

En usko, että valokuvalla yksinään voi vaikuttaa tarpeeksi. Valokuva on valjastettava työkaluksi, jonka avulla kampanjoidaan, luennoidaan, ravistellaan ja aktivoidaan ihmisiä. Valokuva on vasta kysymys, johon vastataan toiminnalla.²

Kuvien eettisyydelle ei aina ole selkeitä ja yksiselitteisiä ohjenuoria, vaan niitä on arvioitava jatkuvasti uudelleen. Oma voimaansa uhkuvista kuvista kirjoittaminen, niiden kanssa ajattelu ja argumentointi ei myöskään ole helppoa. Kuvat ovat usein monitulkintaisia, vaivaannuttavia ja toisinaan täysin sietämättömiäkin. Samalla ne vaativat meitä kohtaamaan itsemme katsojina

1 Jacques Rancière, *The Emancipated Spectator* (London: Verso, 2011), 81–85.

2 Kristiina Koskinen, ”Kärsimys kahvipöydässä,” *Maailman kuvalehti* 15.6.2015. <https://www.maailmankuvalehti.fi/2015/6/pitkat/karsimys-kahvipoydassa/>

ja ajattelijoina. Kenties vaikeita kuvia tulisikin ajatella kipupisteinä, joita on kaikesta huolimatta jollain tavoin käsiteltävä. Niiden äärelle voi ainakin koettaa pysähtyä – ja sietää niiden asettamaa haastetta ja vaikeutta.

Artikkeleiden lisäksi numerossa julkaistaan useampia kiinnostavia kirja-arvioita sekä väitösluentoja. Taidehistoriallisen tutkimuksen saralla tapahtuu nyt paljon! Toivotamme ajatuksia herättäviä hetkiä lukijoillemme ja pitkää ikää uutta vuosikymmentään aloittavalle *Tahitille!*

FT, TaM **Nina Kokkinen** työskentelee tutkijatohtorina Donner-instituutissa (Åbo Akademin säätiö). Hän on perehtynyt taiteen ja uskonnollisuuden välisiin kytköksiin, 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun taiteeseen sekä modernin ja sen jälkeisen taiteen esoteeriseen henkisyyteen.

FT **Riikka Niemelä** on nykytaiteen historian tutkija ja ma. yliopisto-opettaja Turun yliopiston taidehistorian oppiaineessa.